

Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду
Београд, Краља Милана 50

Сенату Универзитета уметности у Београду
Београд, Косанчићев венац 29

Предмет:

Извештај Комисије за оцену и одбрану докторског уметничког пројекта **КО ЈЕ УБИО ПРИНЦЕЗУ МОНД** – камерне опере у два чина Татјане Милошевић-Мијановић

Уводно образложење

Татјана Милошевић-Мијановић пријавила је докторски уметнички пројект под називом **КО ЈЕ УБИО ПРИНЦЕЗУ МОНД** – камерна опера у два чина током треће године докторских студија композиције на Факултету музичке уметности. Овај пројекат одобрен је одлуком Сената Универзитета уметности у Београду од 30. јуна 2011. године, а за ментора је одређен Зоран Ерић, редовни професор Факултета музичке уметности.

Уметнички пројекат **КО ЈЕ УБИО ПРИНЦЕЗУ МОНД** (партитура дела, снимак (CD) јавног извођења дела и писана теоријска студија, односно, писани део докторског уметничког пројекта) завршени су и предати надлежној служби Факултета музичке уметности 28. јуна 2013 године. Одлуком Наставно-уметничко-научног већа Факултета музичке уметности од 4 јула 2013 године именована је Комисија за оцену и одбрану уметничког пројекта у саставу Срђан Хофман, редовни професор ФМУ, Зоран Ерић, редовни професор ФМУ, ментор, Исидора Жебељан, редовни професор ФМУ, Рајко Максимовић, редовни професор ФМУ у пензији и Милан Михајловић, редовни професор ФМУ у пензији.

Комисија за процену и одбрану уметничког пројекта **КО ЈЕ УБИО ПРИНЦЕЗУ МОНД** – камерне опере у два чина Татјане Милошевић-Мијановић детаљно се упознала са делом и писаном теоријском студијом, односно, писаним делом докторског уметничког пројекта, те подноси **Извештај** којим се **позитивно** оцењује уметнички пројект Татјане Милошевић-Мијановић.

Извештај Комисије садржи: уводно образложење, биографске податке о кандидату, приказ, анализу и оцену музичког дела-уметничког пројекта **КО ЈЕ УБИО ПРИНЦЕЗУ МОНД**, аналитички приказ, критички увид и оцену теоријске студије о делу као и закључак.

Биографски подаци о кандидату

Татјана Милошевић Мијановић (Врање, 11. 7. 1970) похађала је средњу музичку школу Јосип Славенски у Београду, а дипломирала је и магистрирала композицију на Факултету музичке уметности у Београду, у класи професора Зорана Ерића. Током студија усавршавала се на бројним курсевима у земљи и иностранству где је радила са истакнутим композиторима као што су Марко Стропа, Ђерђ Лигети, Луис Андрисен, Кшиштоф Пендерецки, Карлхајнц Штокхаузен, Мартен Пединг и други. Од 1996. године делује као асистент, а од 2008. Као доцент на Одсеку за композицију Факултета музичке уметности у Београду.

Композиције Татјане Милошевић Мијановић извођене су на фестивалима и концертима савремене музике у Немачкој, Украјини, Пољској, Мађарској, Француској, Италији, Холандији, САД, Данској и у нашој земљи. Године 1997, са композицијом *Сјај Бетелгеа или тајна црвеног џина* представљала је Југославију на Светским музичким данима у Сеулу (Јужна Кореја). Сарађивала је са реномираним извођачима и ансамблима као што су: *Het trio* (Холандија), *De Ereprijs* (Холандија), *Creo* (САД), *Intercontemporain* (Француска)... 2000. године, у оквиру пројекта *New blues for piano*, холандског пијанисте Марсела Вормса (Marcel Worms), написала је клавирску композицију *Buzzle* која је премијерно изведена на џез сцени ВIMHUIS у Амстердаму, а потом и на Варшавској јесени и Међународној трибини композитора у Београду. Исту композицију, на Загребачком Биеналу, 2007. године, извела је пијанисткиња Нада Колунџија. Татјана Милошевић Мијановић је 2001. године, као гостујући професор, боравила на Катедри за композицију универзитета The Old Dominion у Норфолку (САД), где је тамношњи ансамбл за нову музику *Creo*, у оквиру манифестације *Music from Serbia*, извео њену композицију *Facere Totum*. Исте године, учествовала је у мултимедијалном пројекту *Waterproof*, у организацији Fort Asperen и UNESCO-а, у оквиру кога је изведена и објављена њена електронска композиција *Tribute for Fort Honswijk 2001*. По наруџбини Dansacademie Arnhem (Холандија) написала је балет *CoinciDance* који је 2002. године, на фестивалу *Groeten uit Arnhem*, у театру Schouwburg, извео камерни ансамбл *De Ereprijs* из Апелдорна. 2002. године по наруџбини БЕМУС-а написала је клавирску композицију *Spyro* коју је на том фестивалу извео Загребачки клавирски трио. На XVII Међународној трибини композитора, Симфонијски оркестар РТС премијерно је извео њену композицију *Green with Buzz*. 2012. године премијерно су јој изведене композиције: *Dark Blue Almost Black* (Трио *Покрет* у оквиру концерта *Жива српска музика*) и *Два лица* (виолински дуо Марија Мисита и Мадлен Стокић Васиљевић), док је 2013. године трио *Singidunum* извео њену композицију *Chatatutu*.

Татјана Милошевић Мијановић је била предавач на курсу за младе композиторе *15th Young Composers Meeting* у Апелдорну (Холандија) 2009, а од

исте године ангажована је и као професор композиције на Академији умјетности у Бања Луци.

Добитник је награда *7. септембар* града Враћа за изузетне резултате у области образовања и културе, треће награде на IV Међународној трибини композитора у Београду, 1995. године, за композицију *Сјај Бетелгеза или тајна црвеног цина*, а исте године и друге награде на интернационалном такмичењу студената композиције *Gradus ad Parnassum* у Кијеву, прве награде у студентској категорији на VII међународној трибини композитора у Београду 1998. године за симфонијску композицију *Ludus Mimesis*, Мокрањчеве награде Факултета музичке уметности, 2003. године за балет *CoinciDance* и Мокрањчеве награде Факултета музичке уметности, 2008. године за симфонијску композицију *Green with Buzz*.

Приказ и анализа дела

Опера *Ко је убио принцезу Монд* написана је на либрето Владимира Косића, инспирисаним француским ренесансним романима о пажевима који су на тамношњим дворовима извођени у облику сценског читања уз музичку пратњу. Либрето описује низ необичних догађаја који Мориана доводе до убиства његове мајке Еве. Ева годинама верно чека одсутног мужа Балтазара који је отпутовао на Исток са циљем да пронађе напитака вечне младости. Муж се враћа без обећаног напитка, али са великим сандуком блага. Уместо радосне добродошлице, Ева га оптужује да је донео тек безвредне дрангулије. Опсенар и преварант Лудвиг убија Балтазара представљајући се Еви као „Велики Декоратер“ који ће снагом своје магије створити бољи свет у коме она неће бити обична удовица, већ „принцеза Монд“ која ће заувек остати млада. Уз помоћ мужевљевог блага и Лудвига, Ева ствара свој лични безвремени свет у коме влада непрекидна забава. У том свету принцезе Монд Мориан осећа незадовољство, крши прописане забране и долази у сукоб са његовим изумитељима. Када прекрши најстрожију забрану и уђе у очеву собу на коју је бачена клетва, Мориан у огледалу види свој имагинарни лик у који се истог момента заљубљује и чија појава подстиче његову мржњу према мајци и њеном љубавнику. У наступу растројства, Мориан их обоје убија. На самрти, Ева покушава да објасни Мориану да лик из огледала није стварна особа, већ само одраз његовог сопственог лика. Упркос томе Мориан радије пристаје да живи у самообмани него у туђој стварности.

Опера *Ко је убио принцезу Монд* садржи десет сцена које су подељене у два чина. Изводе се без паузе. Први чин обухвата сцене од I до IV и прати петогодишњег Мориана, од тренутка када се његов отац враћа са дугогодишњег путовања по Истоку до очеве трагичне смрти. Други чин садржи сцене од V до X и приказује Мориана као двадесетпетогодишњег младића, од његове побуне до тренутка када у наступу лудила убија своју мајку, принцезу Монд. Овакав тип макро форме у потпуности изражава традиционални приступ глобалној оперској

структури. С друге стране, уместо поделе на речитативне одсеке и арије, инсистира се на развојности музичког тока, тј. на што дужим и заокруженијим музичким целинама. У микроструктури ове форме, осим присуства традиционалних формалних образаца, запажа се и утицај формалних типова карактеристичних за поп културу. То је посебно видљиво када је у питању структура сцена са једним актером (које у опери преовлађују). Такве сцене се у извесној мери удаљавају од традиционалних формалних типова и приближавају се формалном обрасцу карактеристичном за популарну и народну музику.

У опери *Ко је убио принцезу Монт* појављују се четири "типска" карактера: каприциозни Мориан, лукави и вешти Лудвиго, нарцисоидна и сензитивна Ева и Балтазар - уморан и несрећан због промашености свог живота. Опречност њихових карактера представљена је музичким тематским садржајима које одликује *pasticcio* тј. разноликост и богатство тематског материјала карактеристично за оперска остварења XVIII и XIX века. Осим аутентичних музичких садржаја, јавља се и музика прошлости, и то најчешће у форми псеудо-цитата као асоцијација на одређену стилску епоху или композитора. Псеудо-цитати у опери *Ко је убио принцезу Монт* везани су искључиво за лик Еве, јер њен троструки идентитет (интерпретирају је три певача) у потпуности оправдава присуство стилског плурализма. Будући да се ради о лику који ужива у забавама и раскоши, оживљавање музике прошлости у највећој мери везано је за валцер као најраспрострањенију врсту сентименталне игре која се која се изводила у току забава на дворовима. Јављају се три валцера: први, који је клавијирски и асоцира на Скарлатија; други, који изводи гудачки ансамбл, референца је на Брамсове валцере, а трећи је "прави" романтичарски валцер. Осим појаве псеудо-цитата као основног поступка када је у питању жеља за својеврсним оживљавањем музике прошлости, спорадично се јавља певање карактеристично за ренесансу и рани барок.

С обзиром да су ликови у опери *Ко је убио принцезу Монт* типолошки одређени и веома оштро диференцирани, сваки од њих проговара кроз карактеристичан мелодијско-ритмички оквир – лајтмотив. За разлику од Вагнерових лајтмотива, који се спроводе доследно, употреба лајт мотива овде је спроведена само делимично. Њихова оправданост у тумачењу драмске радње заснована је на чињеници да се ликови измештају из „реалног“ живота и постављају у имагинарни свет који нема много заједничког са стварношћу. Ови лајтмотиви постоје како у вокалним тако и у инструменталним деоницама. Вокални лајтмотиви представљају ритмичко-мелодијске оквире који одређују израз ликова и готово да се не појављују у оркестру. Њихова инструментална "пратња" ослобођена је било каквих симбола и правила. На другој страни, јављају се лајтмотиви и у оркестру, али они се по правилу не певају. Одсуством интеракције вокалних и оркестарских лајтмотива обезбеђује се неопходна динамичност као и одређени ниво међусобног "конфликта". Инструментални музички слој поседује сопствени израз, који је или у функцији пратње или има

посебно улогу (дакле, не преводи вербалне исказе), док вокалне деонице имају сопствени израз условљен различитим карактерима и различитим догађајима.

Имајући у виду да је либрето написан у стиху, преовлађујућа вокална техника у опери *Ко је убио принцезу Монд* је конвенционално певање у коме некада доминирају лингвистички (силабичност), а некада музички параметри (мелизматичност). Ова врста вокалног израза најчешће се налази негде између речитатива и арије, на трагу ариоза, где се ове две крајности губе. Осим конвенционалног певања спорадично је присутан говор, углавном у случајевима када се посебно потенцирају одређени драмски моменти.

За разлику од неких оперских јунака који нису конкретно утемељени у месту и времену и најчешће представљају пасивне посматраче, предате животу и судбини (што је готово правило у романтичарској опери) ликови у опери *Ко је убио принцезу Монд* нису у потпуности статични. Они повремено граде одређене односе и покрећу низ трагичних збивања. Овај аспект либрета пружио је могућност за креирање, како лирских, тако и драмских музичких секвенци које, између осталог, персонификују активни однос главних протагониста према догађајима и ликовима који их окружују. Разлика у карактеру ових ликова, њихове реакције на „стварност“ као и њихови међусобни конфликти, потенцирају драматику ове музике и чине ову оперу већ лирском са значајним и уочљивим елементима драме. Ова „драматичност“ као да представља извесну промену у односу на раније композиције Татјане Милошевић Мијановић у којима уочавамо упадљиво одсуство драматике.

Критички увид и оцена резултата докторског уметничког пројекта

До тренутка када је приступила раду на свом најобимнијем делу, докторском уметничком пројекту опери *Ко је убио принцезу Монд*, Татјана Милошевић Мијановић остварила је опус богат делима разноврсног жанра. Као што је већ наведено, ова дела са великом пажњом изведена су и прихваћена у земљи и иностранству што је последовало чињеницом да се њен досадашњи уметнички опус сматра високо вредним и занимљивим и да представља аутентичну вредност у оквиру савремене српске уметности.

У опери *Ко је убио принцезу Монд* Татјана Милошевић Мијановић наставља да у оквиру свог препознатљивог музичког рукописа у композиционом поступку примењује синтезу различитих жанрова (стилова), односно, креира израз који је последица својеврсног међусобног утицаја који уметничка и популарна музика врше једна на другу, као и прожимања између „прошлог“ и савременог. Камерна опера *Ко је убио принцезу Монд* најобимније је и у техничком и сваком другом смислу, најзахтевније музичко дело у досадашњем опусу Татјане Милошевић Мијановић. Овакав стваралачки чин-пројекат подразумевао је да сви елементи, као што су формална структура, међусобни односи у оквиру вокално-

инструменталног ансамбла (и посебно односи самог ансамбла и солиста) буду доведени у примерен склад како би било обезбеђено да ова опера делује као "живи" механизам.

Либрето за оперу *Ко је убио принцезу Монд* тематски је универзалан, заснован на веома прецизној и сажетој радњи са елементима бајке, који га измештају у маштовит ванпросторни и ванвременски контекст. Написан је у поетској форми која на сугестиван и узбудљив начин отвара широк простор за имагинацију - како у грађењу психолошких профила главних протагониста, тако и у доживљају њихових емоција и међусобних односа.

У музици ове опере препознајемо сву ону занимљивост и луцидност коју музичка остварења Татјане Милошевић Мијановић иначе поседују. У тзв. "великом времену" које се код ове форме подразумева (свакако у трајању од преко сат времена) било је неопходно остварити низ различитих ситуација, које се непрестано смењују, а које ће у чврстој међусобној вези остварити континуитет и обезбедити да се јасно и несметано прати и разуме прича. Музика коју је, имајући и ово у виду, Татјана Милошевић Мијановић компоновала на најбољи је начин успела да одговори овом захтеву, а постигнут је циљ да се опера *Ко је убио принцезу Монд* са занимањем и пажњом прати у током њеног укупног трајања.

Приказ и анализа теоријске студије о делу

Теоријска студија Татјане Милошевић Мијановић насловљена је као „Естетска полазишта, композициони поступак и реализација музичко-сценског дела *Ко је убио принцезу Монд*“. Садржи следећа поглавља и одељке:

1. Полазишта

- 1.1 Опера XX века
- 1.2 Трагање за либретом
- 1.3 Синопис
- 1.4 Утицаји

2. Поступак

- 1.2 Однос либрета и опере
- 2.2 Лајтмотиви

3. Реализација

- 3.1 Компоновање опере на почетку XI века

4. Опера *Ко је убио принцезу Монд* на сцени Битеф театра

Либрето и либретутра

Студија Татјане Милошевић Мијановић почиње сажетим приказом оперског наслеђа XX века које се одликује изразитом разноврсношћу стваралачких тенденција и смерова.

У другом делу овог поглавља, кроз анализу Кагелове опере *Staatstheater* која важи за парадигматично дело невербалног оперског жанра, као и кроз размишљања Дебисија, Гетеа и Ибзена о значају, улози и структури идеалног оперског либрета, Татјана Милошевић Мијановић објашњава којим критеријума се руководила у избору литерарног предлошка за своје музичко-сценско дело и зашто се одлучила за јасни наратив који, уместо апстрактне радње, омогућава експлицитно праћење драмског тока и примерен и припадајући (у том смислу) развој музичких и сценских догађаја. Трећи део уводног поглавља садржи детаљан синопсис либрета.

Завршни одељак овог поглавља је најопсежнији. Кроз анализу три оперска остварења, *Le Grand Macabre* Ђерђа Лигетија, *Staatstheater* Мауриција Кагела и *Luci mie tradittrici* Салватореа Шарина, посебно је указано на карактеристике поменутих опера које су утицале на стварање опере *Ко је убио принцезу Монт*. Без обзира на различитост композиционих поступака, формалне конструкције, поетике и естетике, уочена је извесна подударност изабраних оперских дела: присуство цитата (што на посебан начин ствара утисак о полистилистичком и постмодернистичком приступу оперском остварењу), истраживање музике из прошлости и „њене способности да се инфилтрира у савремене инструменталне и вокалне технике“. Осим наведеног, опере *Le Grand Macabre* Ђерђа Лигетија и *Luci mie tradittrici* Салватореа Шарина, имају још две заједничке тачке које блиско комуницирају са опером Татјане Милошевић Мијановић: идентичан тематски оквир (љубав и смрт, лепота и пропаст), јасноћа драмске радње и перцепција текста.

На почетку другог поглавља под називом **Поступак** Татјана Милошевић Мијановић преиспитује поједине аспекте односа либрета и опере који су по њеном мишљењу најрелеватнији за разумевање овог дела: афективни однос либрета и музике, утицај форме либрета на музичку форму и утицај „звучности“ поетског либрета на музику. У поднаслову *Афективни однос либрета и музике* ауторка полази од „литерарне вредности“ изабраног либрета (за разлику од његове „звучне вредности“) и прати његов утицај на одабир тематског материјала, његово обликовање и тумачење, као и на појављивање музичких догађаја у одређеном следу и структурисање музичког тока на макро плану. У другом одељку *Утицај форме либрета на музичку форму* обрађен је утицај либрета на оперу са аспекта својеврсног процеса „превођења“ поетског текста у музички. Напошетку, поднаслов *Утицај „звучности“ поетског либрета на музику* објашњава однос либрета и музике са аспекта феномена процеса „претварања“ стихова у музику. Полазећи од Булезове студије „Son et verbe“, истражује се процес

трансмисије изабраног либрета у музички медијум. С обзиром да је изабрани либрето у стиху, Татјана Милошевић Мијановић одлучила се за конвенционално певање и ариозни вокални израз са повременим ненотираним говором и „ономатопејним“ певањем. Као део проблематике утицаја звучности либрета на музику, постављено је и питање преношења унутрашњег „микроритма“ и „микромелодике“ стихова на аналогне параметре музичког тока. Композиторка се, с правом, одлучује за трансформацију стихова у музички медијум, уместо за дословну имитацију говора музичким средствима и равноправно укључује транскрибовање „звучности“ текста и транскрибовање „значења“ текста у музику.

Други одељак другог поглавља, **Лајтмотиви**, доноси детаљни преглед музичких садржаја употребљених у опери протумачених као лајтмотиви. У односу на опречне ставове Вагнера који је у оперу увео лајтмотиве и Дебисија који је био велики противник коришћења лајтмотива, Татјана Милошевић Мијановић проналази специфичан начин употребе лајтмотива у својој опери, објашњава њихову улогу у приказивању и праћењу драмске радње, као и начин њихове употребе. Сви лајтмотиви илустровани су бројним нотним примерима.

Своју теоријску студију Татјана Милошевић Мијановић закључује информацијама о премијерном извођењу опере *Ко је убио принцезу Монд* у Битеф Театру у Београду.

Критички увид и оцена резултата теоријске студије о делу

Теоријска студија *„Естетска полазишта, композициони поступак и реализација музичко-сценског дела Ко је убио принцезу Монд“* бави се анализом поступака који су примењени приликом рада на овој опери. Обухватно и прегледно, са јасно структурисаним одсецима-поглављима, а све то документовано бројним примерима.

Кроз анализу три оперска остварења, *Le Grand Macabre* Ђерђа Лигетија, *Staatstheater* Мауриција Кагела и *Luci mie tradittrici* Салватореа Шарина, Татјана Милошевић Мијановић посебно је указала на неке од карактеристика ових опера које су у различитом обиму и различитој форми утицале на настајање опере *Ко је убио принцезу Монд*.

Ова теоријска студија омогућује да се поступак стварања и реализације опере *Ко је убио принцезу Монд* разуме и у контексту савременог друштвеног и уметничког амбијента у којем је дело настало. Тако, полазећи од размишљања у студији „Лигетијев *Le Grand Macabre*: Како је Лигети решио проблем писања модернистичке опере“, Татјана Милошевић Мијановић у поглављу *Реализација* разматра аспекте са којима се савремени композитор оперског дела суочава приликом компоновања опере. Осим питања која се тичу поетике, естетике, структуре и стилске опредељености оперског дела, поставља се и питање његове реализације и продукције према којима се једно музичко-сценско дело такође

може вредновати. У теоријској студији о делу говори се и о темељним стваралачким опредељењима Татјане Милошевић Мијановић и уметничким принципима којима се руководила приликом компоновања опере *Ко је убио принцезу Монд*. Такође, руководећи се појмовним класификацијама Џонатана Крејмера из његове студије „Даље од јединства: Правац и разумевање музичког постмодернизма“, дотиче се и питање стилске оријентације дела са нагласком на поступак рестаурирања музике прошлости. Као могућа стилска одредница сугерише се „пре-модернизам“.

У студији *„Естетска полазишта, композициони поступак и реализација музичко-сценског дела Ко је убио принцезу Монд“* Татјана Милошевић Мијановић је на посредан (понегде и сасвим непосредан) начин указала на то како види своје место и позицију у оквиру датог контекста. Такође, на функционалан и потпуно примерен начин композиторка је објаснила полазишта, циљеве и решења до којих је дошла у току рада на свом уметничком докторском делу-пројекту.

Закључак

Докторски уметнички пројект – камерна опера *Ко је убио принцезу Монд*“ Татјане Милошевић Мијановић представља врхунац њеног досадашњег стваралаштва. По нивоу професионалног умећа, маштовитости, занимљивости и укупној реализацији ова опера представља значајно и високо вредно уметничко дело.

Она се тако сврстава у ред оригиналних и значајних доприноса нашој музичкој култури. Татјана Милошевић Мијановић је стварањем овог дела показала високу уметничку зрелост и завидно композиционо-техничко умеће и са успехом је одговорила изазову који пред кандидата ставља стварање докторског уметничког дела – пројекта.

На основу критичког увида у партитуру, снимак и писани део докторског уметничког пројекта *„Естетска полазишта, композициони поступак и реализација музичко-сценског дела Ко је убио принцезу Монд“*, Комисија констатује да камерна опера *Ко је убио принцезу Монд* представља уметничко дело које испуњава све критеријуме докторског уметничког пројекта на студијском програму Композиција при Факултету музичке уметности у Београду.

Комисија стога предлаже Наставно-уметничко-научном већу Факултета музичке уметности у Београду да овај Извештај прихвати и покрене процедуру за јавну одбрану докторског уметничког пројекта камерне опере *Ко је убио принцезу Монд* кандидаткиње Татјане Милошевић Мијановић.

Комисија:

Срђан Хофман, редовни професор ФМУ

Зоран Ерић, редовни професор ФМУ, ментор

Исидора Жебељан, редовни професор ФМУ

Рајко Максимовић, редовни професор ФМУ у пензији

Милан Михајловић, редовни професор ФМУ у пензији

У Београду, 4. септембра 2013. године